

Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja

The phenomenon and the legislative regulations on gambling

Robert Torre, Zoran Zoričić, Boris Škifić*

Sažetak

Djelatnost igara na sreću, kockanja i kladenja u zemljama Europske unije karakteriziraju u pravilu manji ili veći, ali svakako monopolni ili oligopolni sustavi nadzora. Po pitanju regulacije igara na sreću različite zemlje EU imaju različite, prilično neharmonizirane pristupe. Posljednjih petnaestak godina, po zakonodavnoj liberalizaciji od državno-monopolne k tržišnoj regulaciji priređivanja igara na sreću, u Hrvatskoj je vidno eskalirala ponuda, promidžbeni marketing, a time i potražnja igara na sreću, sukladno čemu je značajno porastao i broj ovisnika o igrama na sreću (napose o kockanju i kladenju). Obzirom da je u nas riječ o nedovoljno reguliranom, nezrelom tranzicijskom tržištu igara na sreću u anomičnom društvu, adiktivni potencijal tržišta igara na sreću u nas je izraženiji.

Postotak ovisnika o kockanju među pučanstvom veći je u zajednicama s duljom tradicijom kockanja. U državama u kojima je kockanje legalizirano unazad desetak godina, 0,5% pučanstva tvore patološki kockari, a u državama u kojima je kockanje legalizirano već više od dvadeset godina među pučanstvom je do 1,5% patoloških kockara.

Socijalni, spolni i dobni profil patoloških kockara u nas, podudara se s onim iz razvijenih zapadnih zemalja: osobe s problemom kockanja u pravilu su zaposleni, mlađi muškarci, sa srednjom stručnom spremom, oženjeni su ili su u ozbiljnim predbračnim vezama, i u pravilu je riječ o osobama s višegodišnjom ovisnošću o kladenju ili kockanju u automat-klubovima.

Cljučne riječi: zakonodavna regulacija kockanja, pojava patološkog kockanja, profil patoloških kockara

Summary

Activity games of chance, gambling and betting in the European Union countries are, as a rule, characterized by small or big, but surely monopolistic or oligopolistic, surveillance systems. Concerning the regulation of games of chance, different EU countries have different but quite non-harmonized approaches. In the past fifteen years, according to the legislative liberalization from state monopolistic to market regulation arrangement of games of chance, the offer, marketing material and demand for games of chance have noticeably escalated in Croatia, and, pursuant to this, the number of game of chance addicts (particularly gambling and betting) has also escalated. Since we are here dealing with an insufficiently regulated and immature transitional market of games of chance in an anomie society, the addictive potential of the games of chance market in our country is more emphasized.

The percentage of gambling addicts among the population is bigger in communities with a longer gambling tradition. In the countries where gambling was legalized ten years ago 0.5% of the population is made up of pathological gamblers, while in countries where gambling was legalized more than ten years ago, 1.5% of the population is made up of pathological gamblers.

The social, gender and age profile of pathological gamblers in our country overlaps with the number in developed western countries, they are married or in a serious pre-marital relationship, and, as a rule, they are people with a longstanding addiction to betting or gambling in gambling-machine clubs.

Key words: legislative regulation of gambling, pathological gambling phenomenon, pathological gamblers' profile

Med Jad 2010;40(1-2):27-31

* **Klinička bolnica Sestre milosrdnice**, Klinika za psihijatriju, Zagreb (Robert Torre, dr. med., dr. sc. Zoran Zoričić, dr. med.) **Opća bolnica Zadar**, Odjel psihijatrije (Boris Škifić, dr. med.)

Adresa za dopisivanje / *Correspondence address*: Robert Torre, dr. med., Klinička bolnica Sestre milosrdnice, Klinika za psihijatriju, Vinogradska 29, 10000 Zagreb

Primljeno / *Received* 2009-11-20; Ispravljeno / *Revised* 2010-03-22; Prihvaćeno / *Accepted* 2010-03-22

Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja u zemljama razvijenog Zapada

Zakonodavstva zemalja svijeta organiziranje kockanja, kladenja i igara na sreću, ili zabranjuju, ili stavljaju pod državni nadzor putem licenciranja.

Posljednja dva desetljeća u planetarnom zamahu je trend legalizacije kockanja i kladenja, u kojemu su vlade inih zemalja, kratkoročno, više nego pronicljivo, prepoznale učinkovit i legitiman način punjenja državnih proračuna. (Bit je, naravno, opozivanje igara na sreću.)

Djelatnost igara na sreću, kockanja i kladenja u zemljama Europske unije karakteriziraju u pravilu manji ili veći, ali svakako monopolni ili oligopolni sustavi nadzora.

Po pitanju regulacije igara na sreću, različite zemlje EU imaju različite, prilično neharmonizirane pristupe, od primjerice Austrije i Velike Britanije, koje su igre na sreću prepustile tržišnoj regulaciji, do nordijskih zemalja koje inzistiraju na zadržavanju striktnog državnog monopola nad priređivanjem igara na sreću.¹

No bez obzira na razlike u stupnju liberalizacije, u zemljama EU, sloboda neometanog tržišnog djelovanja i međusobnog nadmetanja, nalik onoj u Sjedinjenim Američkim Državama, nije dopuštena.

U državama Europske unije još nisu usvojene ni definirane smjernice za priređivanje igara na sreću na zajedničkom tržištu. Sve su države članice EU-a zadržale pravo priređivanja igara na sreću prema nacionalnoj regulativi koju su imale prije priključenja, uz obvezu poštivanja principa ravnopravnosti, odnosno jednakopravnosti svih priređivača zainteresiranih za priređivanje igara na sreću koji ispunjavaju uvjete tražene postojećim propisima pojedine zemlje članice. Naime, institucije EU prepoznale su činjenicu da su igre na sreću posebna vrsta usluge s potencijalnom društvenom opasnošću, pa za sada prevladava stav da se tržište igara na sreću ne treba liberalizirati, već treba zadržati princip ograničenog broja koncesija, uz nadzor regulatora.²

Postotak ovisnika o kockanju među pučanstvom veći je u zajednicama s duljom tradicijom kockanja. U državama u kojima je kockanje legalizirano unazad desetak godina, 0,5% pučanstva tvore patološki kockari, a u državama u kojima je kockanje legalizirano dulje od dvadeset godina među pučanstvom je do 1,5% patoloških kockara.³

Iako većina osoba kocka i kladi se dobroćudno, te osobno i društveno bezopasno, primjerice od oko 1,3% do 1,8% pučanstva SAD-a i Kanade patološki kocka.

Pojavnost patološkog kockanja u Sjedinjenim državama iznosi 1%, a k tome još 2% pučanstva problematski kocka. No, s druge strane 86% stanovnika Sjedinjenih država je kockalo ili se kladilo, a 60% njih se kockalo ili kladilo unazad godine dana.

Čak 82% odraslih državljana Australije prijavljuje da učestalije igra igre na sreću, po čemu su svakako nacija koja najviše kocka.

Države Europske unije i Sjedinjene Američke Države troše više od 0,5%, a Kanada, Novi Zeland i Australija čak više od 1% ukupnog nacionalnog dohotka na igre na sreću.⁴

Pored razlika u samoj pojavnosti igranja, dakako da među državama postoje i razlike u preferencijama pojedinih igara na sreću, i tu temeljno vlada podjela na neeuropske, dominantno anglo-saksonske (SAD, JAR, N. Zeland i Kanada) i europske zemlje.

Tržište igara na sreću u zemljama Europske unije ima drugačiju konfiguraciju od onoga u anglosaksonskim zemljama (SAD, Kanada, Australija, N. Zeland, Južnoafrička Republika). U zapadnoeuropskim državama ponajviše se 2003.g. igrala lutrija (44,6 %), dok je kazino pokriva tek 14,6% godišnjeg utrška. Aparati za kockanje izvan kazina, dakle temeljno u kafićima, specifikum su europskih zemalja, gdje pokrivaju 18,8% ukupnog utrška od igara na sreću. Kladionice u ukupnoj zaradi sudjeluju sa 17,2%, dok Bingo pokriva tek 4% od ukupnog utrška.⁵

Građani neeuropskih anglosaksonskih zemalja, a posebno građani Sjedinjenih Američkih Država, u značajno većoj mjeri kockaju u kazinima od Europljana. Štoviše, većina novca potrošenog na kockanje u SAD-u i Kanadi potrošena je u kazinima, dok se u europskim zemljama u kazinima troši prilično mali udio novaca potrošenog na igre na sreću. Automati za kockanje ili poker automati dominiraju u kockarnicama i donose im oko 70% dobiti. No, s druge strane valja istaći da u SAD-u aparati za kockanje izvan kazina praktički ne postoje, da su kazina značajno veća i u ponudi igara bitno šira od onih europskih.⁶

U Europi su kazina legalizirana tek unazad dva do tri pa i do tek jednog desetljeća. Prilično ih je malo i pod strogim su državnim nadzorom i stopom opozivanja, ako već ne i monopolom.

Dobni i socijalni profil osoba sklonih problemskom i prekomjernom kockanju

Najveći rizik razvoja ovisnosti o kockanju među sveukupnim pučanstvom ima dobna skupina mlađih osoba, starih od 18 do 25 godina. Kockanjem izazvani problemi svoj dobni vrh dosežu od dvadesete do tridesetpete godine života.⁷

Osobe s problemom kockanja u pravilu su mladi neoženjeni muškarci, ili u obiteljima bez djece, sa srednjom stručnom spremom. U najvećoj mjeri patološki kockaju neoženjene, a potom rastavljene osobe.

Muškarci počinju kockati u mlađoj, a žene u srednjoj životnoj dobi. Muškarci najviše i najproblematičnije kockaju u mladosti, dok s nastupom zrelosti kockaju, ako već ne rjeđe, onda svakako s manje kockanjem izazvanih problema.

Muškarci ovisni o kockanju u većoj su mjeri ovisni i o drugim psihoaktivnim supstancama, u odnosu na žene ovisne o kockanju. Žene koje kockaju u manjoj mjeri piju i čine kockanjem uzrokovana kaznena djela u odnosu na muškarce koji kockaju.

Činjenicu da se muškarci kockaju i klade u većoj mjeri nego žene, imamo zahvaliti tome da su muškarci impulzivniji, dezinhbiraniji, ekstrovertiraniji, gladniji uzbuđenja i podražaja, kompetitivniji i više novcu orijentirani od žena, i još uvijek sa snažnim običajnim navadama koje kockanje žena brane i moralistički osuđuju.^{8,9}

Ovisnike o kockanju tvore ljudi svih društvenih slojeva: kockaju i oni koji imaju i oni koji nemaju. Osobe koje češće idu crkvi kockaju rjeđe i umjerenije od osoba koje ne idu ili rijetko idu u crkvu. Aktivni vjernici, bez obzira na vjeroispovijest, kockaju bitno manje i rjeđe od puko deklarativnih vjernika i ateista.

Niži društveni slojevi kockaju više od viših, i češće kockanje sagledavaju kao prigodu za zaradu, za zabavu, za bijeg od rutine svakodnevnice. Starije osobe kockaju manje od osoba mlađe životne dobi, a pri kockanju manje su motivirani dobitkom a više socijalizacijom i zabavom, u odnosu na mlađe osobe koje kockaju.¹⁰

Niža razina edukacije, nezaposlenost i pripadnost nižim socioekonomskim slojevima društva udruženi su s razvojem sklonosti patološkom kockanju, iako je tu zapravo često teško odrediti što je uzrok, a što posljedica patološkog kockanja, uz važnu naznaku da siromašni ne kockaju zato što su siromašni, nego su siromašni zato što kockaju. Siromaštvo nije uzrok njihovog kockanja, ali svakako da je kockanje jedan od uzroka njihovog siromaštva. Siromaštvo nije nužno navezano na kockanje, baš kao ni bogatstvo, ali kockanje podržava siromaštvo siromašnih i osiromašenje bogatih. Zapravo, viši društveni slojevi sveukupno kockaju za veće iznose, ali ih to socioekonomski pogađa manje, no što kockanje, za sveukupno manje iznose, pogađa niže društvene slojeve. No ovisnost o kockanju ima značajnu prevalenciju i među višim slojevima društva, i ona je svojevrsna tajna bolest viših društvenih slojeva, koja ih razara tim više jer je ne smiju javno priznati.¹¹

Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja u Hrvatskoj

Do prije dvadesetak godina kod nas je kockanje bila rijetka pojava kod manjeg broja ljudi. Društveno ozbiljnijih problema izazvanih kockanjem i kladenjem praktički nije ni bilo. Kockali su i kartali tek pojedini imućniji obrtnici, pokoji od socijalističkih rukovodioca i direktora, glavešine gradskog podzemlja, te vašarski šibicari i „kokošari“. Kocka je bila rubni i zanemarivi društveni fenomen.

Još do unazad dvadesetak godina na ovim prostorima nije bilo legalnog kockanja i ozbiljnijeg kladenja: prodavale su se srećke za lutriju i igrala se, za današnje pojmove, više nego dobroćudna „Sportska prognoza“.

Posljednjih petnaestak godina, po zakonodavnoj liberalizaciji od državno monopolne ka tržišnoj regulaciji priređivanja igara na sreću, u Hrvatskoj je vidno eskalirala ponuda, promidžbeni marketing, a time i potražnja igara na sreću (napose sportskih kladionica), sukladno čemu je značajno porastao i broj ovisnika o igrama na sreću (napose o kockanju i kladenju).

Kockanje i kladenje time su prestale biti percipirane kao socijalno devijantna pojava rezervirana za osobe s margine društva, kako je to bilo do prije samo dva desetljeća. Kockanje, kladenje i igranje igara na sreću postale su legalne, široko društveno prihvaćene i marketinški promovirane djelatno-sti.^{12,13,14}

Sukladno rezultatima jednoga od rijetkih istraživanja o navadama našega pučanstva po pitanju kockanja, kladenja, igranja nagradnih igara i igara na sreću proizlazi sljedeće:

Gotovo svaki drugi stanovnik naše zemlje stariji od 15 godina, uključen je u neki od oblika klasične lutrije, a svaki treći sudjeluje u nagradnim igrama vezanima uz kupovinu pojedinih proizvoda ili kupnju kod pojedinih prodavača.

Četvrtina pučanstva igra nagradne igre u tiskovinama, a svaki sedmi stanovnik se kladi. Tek nešto više od trećine našega pučanstva starijega od 15 godina uopće ne upražnjava niti jedan od oblika igara na sreću. No iako većina pučanstva igra, kocka i kladi se, najveći dio njih čini to prilično ili pak više nego rijetko.

Klasična lutrija (loto) i njezini različiti oblici (bingo, toto, tombola...) najzastupljeniji su i u njima sudjeluje 45% pučanstva starijega od 15 godina. Među njima je 26% redovitih igrača i 74% onih koji igraju povremeno.

Na drugom mjestu su ispitanici koji se uključuju u nagradne igre koje organiziraju proizvođači ili trgovačke kuće. Njih u pučanstvu starijem od 15

godina ima 29%, uz naznaku da u toj skupini redovito igra 18% kupaca, a povremeno njih 82%.

Nagradne igre u okviru novina igralo je 23% ispitanika, od kojih 20% učestalije a 80% tek povremeno.

Oko 15% ispitanika navodi da upražnjava razne oblike kockanja i kladenja: oko 30% njih kladi se redovito, a 70% tek povremeno. Tek 2% ispitanika navodi da kocka.

Iz podataka o uplatama naknada za priređivanje igara na sreću u kazinima, automat-klubovima i kladionicama proizlazi da se građani Hrvatske u većoj mjeri klade i igraju na automatima za kockanje, a nešto manje zalaze u kazina.¹⁵

Tržište igara na sreću, kockarnica i kladionica u nas još je u porastu i još je uvijek mlado, to jest još nije doseglo zrelost sporog linearnog rasta ili čak stagnacije ponude i potražnje, već i dalje eksponencijalno raste u okviru naše tranzicijske stvarnosti.

Nekadašnja monopolistička pozicija Hrvatske lutrije destabilizirana je pojavom drugih priređivača igara na sreću, što je s jedne strane dobro, jer monopolna pozicija uljuljkava njegovog nositelja prema manje kvalitetnoj, a skupljoj ponudi igara na sreću, a s druge strane loše, jer kompetitivni odnos oligopola nižim cijenama i kvalitetnijom ponudom i promidžbom potiče potražnju za igrama na sreću.

Izravnu dobit od zakonodavne legalizacije i poticajne liberalizacije igara na sreću, kockanja i kladenja, imaju, s jedne strane vlade, koje na taj način, kroz oporezivanje prihoda od igara na sreću, pune državne proračune, a s druge strane sami priređivači igara na sreću, vlasnici kockarnica i kladionica. I jedni i drugi svoje prihode ostvaruju od novca samih igrača.

Za sada Vlada RH i nadležno Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi nisu ni na koji način, barem od dijela pregolemog oporezovanog novca iz prihoda od igara na sreću, kroz preventivne ili terapijske akcije pokušali smanjiti osobnu, obiteljsku, ali i društvenu štetu nastalu zbog patološkog kockanja (iako same osobe s problemom kockanja i kladenja uplaćuju više od trećine novca prema priređivačima igara na sreću).¹⁶

U državni proračun Republike Hrvatske je u 2008. godini, od poreza i naknada od igara na sreću uplaćeno 581 milijun kuna, od čega najveći dio od same Hrvatske lutrije d.o.o. U Hrvatskoj aktualno radi oko 2600 kladionica i oko 250 automat-klubova.

Pouzdanih podataka o zastupljenosti problema povezanih s igrama na sreću u nas nema, pa procjenu stanja donosimo u pravilu usporedbom s referentnim zemljama razvijenog Zapada.

Posljedice ovakvog procjenjivanja su manja pouzdanost podataka, a ona proistječe iz činjenice da je problem kockanja u Hrvatskoj u zamahu u posljednjih petnaestak godina, po liberalizaciji tržišta igara na sreću, dok je zapadnim zemljama on prisutan posljednjih nekoliko desetljeća. S jedne strane, broj ovisnika u Hrvatskoj morao bi biti nešto manji u odnosu na navedene zemlje, budući da je dostupnost kockanja vremenski kraća, a prostorno distribucijski manja. S druge strane, s obzirom da je u nas riječ o nedovoljno reguliranom, nezrelom tranzicijskom tržištu igara na sreću u anomičnom društvu, adiktivni potencijal tržišta igara na sreću je izraženiji. Isto tako, dosadašnji izostanak koncepta odgovornog priređivanja igara na sreću dodatno je potencirao brži razvoj problemskoga kockanja i ovisnosti kod igranja na sreću u značajnog broja igrača koji bi na strukturiranom tržištu oligopolne kompeticije odgovornih priređivača igara na sreću ostali rekreativni igrači.

Ako je za pretpostaviti da je u nas udio osoba koje problemski i patološki kockaju najmanji što može biti u odnosu na varijaciju zapadnog civilizacijskog prosjeka, koji iznosi od 1 do 2,5%, i da iznosi tek 1%, on je opet više nego velik i iznosi nešto više od 45.000 osoba. Za očekivati je da će se narednih godina, kroz daljnje širenje kockarnica i kladionica i dijeljenje koncesija za njih, broj ovisnika udvostručiti i dosegnuti brojku od nešto manje od 100.000 osoba, kao finalni doseg propulzivnosti koje kockanje i kladenje u nas može polučiti.

Socijalni, spolni i dobni profil patoloških kockara u nas još jedino koliko-toliko objektivno možemo izvući iz ulaznih anketnih upitnika knjige članova zagrebačkih terapijskih grupa Kluba ovisnika o kockanju, za sada jedinog relevantnog domaćeg uzorka patoloških kockara.

Kroz četiri terapijske grupe Kluba ovisnika o kockanju, koji djeluje od listopada 2007. u Zagrebu na tri gradske lokacije, do sada je prošlo 86 patoloških kockara.

Spolna razdioba patoloških kockara u uzorku zagrebačkih terapijskih grupa naglašena je u korist muškoga spola: od ukupnih 86 članova čak 80 njih (93%) su muškoga, a tek 6 njih (7%) su ženskoga spola. Navedeni omjer ne reprezentira očekivani udio žena, patoloških kockara u općoj populaciji, koji se u državama s razvijenom industrijom kockanja i kladenja kreće 2-3:1 u korist muškoga spola, ali s druge strane, odgovara udjelu žena patoloških kockara u sustavima tretmana, gdje su one redovito podzastupljene, s udjelom koji se kreće od 7:1 do 10:1, opet u korist muškoga spola.

Dobna starost članova terapijskih grupa Kluba ovisnika o kockanju kreće se u rasponu od 19 do 48, s

medijanom od 32,6 godina. Većina članova su zaposleni, njih 67 (77%), 9 (10%) ih se još školuje, a dvoje njih je u invalidskoj mirovini (2,3%), dok ih je 6 (7%) nezaposleno.

Većina patoloških kockara, članova terapijskih grupa Kluba ovisnika o kockanju je oženjeno ili je u izvanbračnim zajednicama i žive sa suprugama (njih 49; 56%) i s djecom (njih 34; 39,5%), ali značajan udio, dominantno mlađih, članova Kluba je neoženjen (njih 31, 36%) ili je rastavljen (6 članova, 7%), a od čega 9 njih žive (10,4%) sami, a 26 (30,2%) ih živi s roditeljima.

Trajanje ovisnosti patološki kockari iz Kluba ovisnika o kockanju samoprocjenjuju na od 3 do 14 godina, s prosječnim medijanom trajanja ovisnosti prije ulaska u sustav tretmana od 5,2 godine. Za preferirajući izbor između igara na sreću patološki kockari iz Kluba ovisnika o kockanju navode: sportsko klađenje njih 42 (48%), rulet njih 5 (5,8%), aparate za kockanje njih 39 (45%). Niti jedan član ne navodi klasične lutrijske igre kao izbor patološkog kockanja.

Zaključno možemo reći da su patološki kockari u nas dominantno zaposleni muškarci mlađe životne dobi od 25-35 godina, većina njih su oženjeni ili su u ozbiljnim predbračnim vezama, i u pravilu su višegodišnji ovisnici o klađenju ili kockanju u automat-klubovima.¹⁷

Literatura

1. Bergh C, Kuhlhorn E. Social, psychological, and physical consequences of pathological gambling in Sweden. *J Gambl Stud.* 1994;10:275-285.
2. Volberg R. The prevalence and demographics of pathological gamblers: implications for public health. *Am J Pub Health.* 1994;84:237-241.
3. Cunningham-Williams RM, Cottler LB. The epidemiology of pathological gambling. *Semin Clin Neuropsychiatry.* 2001;6:155-66.
4. Volberg RA, Abbott MW. Lifetime prevalence estimates of pathological gambling in New Zealand. *Int J Epidemiol.* 1994;23:976-83.
5. Shaffer HJ, Hall MN, Vander Bilt J. Estimating the prevalence of disordered gambling behaviour in the United States and Canada: a research synthesis. *Am J Pub Health.* 1999; 89:1369-1376.
6. Abbott MW, Williams MM, Volberg RA. A prospective study of problem and regular nonproblem gamblers living in the community. *Subst Use Misuse.* 2004;39:855-84.
7. Welte JW, Barnes GM, Wieczorek WF, Tidwell MC, Parker J. Gambling participation in the US-results from a national survey. *J Gambl Stud.* 2002;18:3132-337.
8. Johansson A, Grant JE, Kim SW, Odlaug BL, Götestam KG. Risk factors for problematic gambling: a critical literature review. *J Gambl Stud.* 2009;25:67-92.
9. Oliveira MP, Silva MT. Pathological and nonpathological gamblers: a survey in gambling settings. *Subst Use Misuse.* 2000;35:1573-83.
10. Slutske WS. Natural recovery and treatment-seeking in pathological gambling: results of two US national surveys. *Am J Psychiatry.* 2006;163:297-302.
11. Sartor CE, Scherrer JF, Shah KR, Xian H, Volberg R, Eisen SA. Course of pathological gambling symptoms and reliability of the Lifetime Gambling History measure. *Psychiatry Res.* 2007;152:55-61.
12. Unwin BK, Davis MK, Leeuw JB. Pathological gambling. *Am Fam Physician.* 2000;61:741-749.
13. Petry NM, Armentano C. Prevalence, assessment, and treatment of pathological gambling: A review. *Psychiatr Serv.* 1999;50:1021-1027.
14. Oliveira MP, Silveira DX, Silva MT. Pathological gambling and its consequences for public health. *Rev Saude Publica.* 2008;42:542-9.
15. Kozjak B. Religija i kockanje. *Soc. ekol.* 2008;17; 263-282
16. Zoričić Z. Uspostava i razvoj mreže podrške u tretmanu kockanjem uzrokovanih poremećaja i problema. 1. hrvatski interdisciplinarni simpozij s međunarodnim sudjelovanjem – zbornik sažetaka. 23. studenog Virovitica 2007.
17. Torre R, Zoričić Z. Terapijske grupe Kluba ovisnika o kockanju (nepublicirani rad).